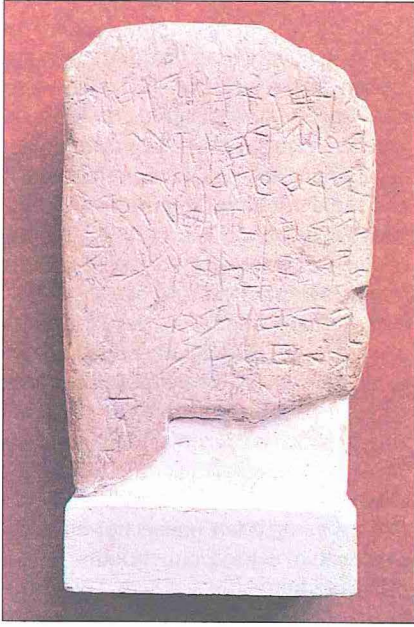

Milâttan önce X. yüzyıla ait Gezer takvimi (İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Teşhir, nr. 2060)

lanıldığı görülmektedir. Ahd-i Atik'in ilk yazılı nüshası bu dönemde meydana getirilmekle birlikte bu nüshanın mahiyeti henüz bilinmemektedir. İbrânîce'nin bu ilk safhası milâttan sonra I. yüzyıl civarında sona erer. Bugün Kitâb-ı Mukaddes İbrânîcesi ölü bir dil mahiyetindeyse de İsrail'de modern İbrânîce'nin oluşturulması sırasında başvuru temel kaynaklardan birini teşkil etmiştir.

Mişna İbrânîcesi. Yahudiliğin ikinci büyük kitabı Talmud'u teşkil eden Mişna ile (haham [rabbi] yorumları derlemesi) onun açıklamalarının (Gemara) yazıldığı İbrânîce'dir. Milâttan sonra I. yüzyıldan itibaren başlayan belgeler, aynı zamanda bu dilin Filistin'de yahudiler tarafından konuşulduğunu da gösterir. Persçe (Eski Farsça), Grekçe, Latince, Ârâmîce gibi dillerden etkilenen Mişna İbrânîcesi, Kitâb-ı Mukaddes İbrânîcesi'nden daha farklı bir gelişme göstermiş, Orta ve Yeni-Yakınçağlar boyunca devam ederek zamanla Arapça'dan ve daha sonraları da İspanyolca ile Almanca'dan etkilenmiştir.

Modern İbrânîce. Günümüz İsrail'inin resmî dili olup XIX. yüzyılda meydana getirilmiştir. Çalışmalar sırasında Kitâb-ı Mukaddes İbrânîcesi esas alınmakla birlikte dilin çağın ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için pek çok yenilik yapılmış, bu arada Orta ve Doğu Avrupa kökenli yahudi-

lerin (Aşkenazi) konuştukları Yidiş ile (İbrânîce karışık Almanca) çoğunluğu Fransa, Yunanistan, Türkiye ve Ortadoğu'dan göç eden, ataları İspanya kökenli yahudilerin (Sefarad) konuştukları Ladino'dan (İbrânîce karışık İspanyolca) çok faydalanılmıştır. Öte yandan halkın tamamı çeşitli ülkelerden gelen göçmenlerden oluştuğu için başta Almanca, İngilizce ve Rusça olmak üzere birçok yabancı dilin özellikle vokabüler açıdan modern İbrânîce'yi etkilediği görülür.

İbrânîce Ahd-i Atik'in, Talmud'un ve Müseviliğin üçüncü büyük dinî kaynağı olan Midraş'ın (hahamların kutsal yazılarla ilgili yorumlarını ihtiva eden külliyat) dili olduğu için kutsallık kazanmış ve asırlar boyunca gelişen bazı geleneklerde yarı mitolojik bir karaktere bürünmüştür. Bu geleneklere göre Allah'ın Tevrat'ı indirdiği ve Tûrisinâ'da Hz. Mûsâ'ya hitap ettiği dildir; dünyadan önce yaratılmıştır; cennet sakinleri, melekler ve Allah'ın seçilmiş kulları, yeryüzüne cennetten inen Hz. Âdem'le Havvâ gibi bu dili konuşurlar. Saadiya Gaon ise (bk. FEYYÛMÎ, Said b. Yûsuf) dünyanın yaratılmasından sonraki ilk 1996 yıl içinde bütün insanların İbrânîce konuştuğunu ileri sürer. Ona göre insanların farklı dil konuşmaları ancak Bâbil Kulesi'nin yıkılmasından sonra başlamıştır. Bu inancın yahudi çevrelerinde Ortaçağ boyunca sürdüğü görülür. İbrânîce'nin harfleri ve gramer kuralları pek çok sırrı ve kutsallığı barındırır. Dua herhangi bir dilde olabilirse de hahamlar ibadetin yalnız bu dilde yapılması gerektiğini vurgulamışlardır; Kitâb-ı Mukaddes'in başka bir dille yazılmasının da kutsallığını zedeleyeceğine inanılır.

BİBLİYOGRAFYA :

P. Kahle, *The Cairo Geniza*, London 1947; S. W. Baron, *A Social and Religious History of the Jews*, New York 1958, VII, 14, 15; D. Diringer, *The Story of the Aleph Beth*, London 1958; S. Moscati, *An Introduction to the Comparative Grammar of the Semitic Languages Phonology and Morphology*, Wiesbaden 1964; M. H. Segal, *A Grammar of Mishnaic Hebrew*, Oxford 1970; J. C. L. Gibson, *Textbook of Syrian Inscriptions*, Oxford 1971; Ch. Rabin, *A Short History of the Hebrew Language*, Jerusalem 1973; W. Chomsky, *The Eternal Language*, Philadelphia 1975; J. Blau, *A Grammar of Biblical Hebrew*, Wiesbaden 1976; B. K. Waltke - M. O'Conner, *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax*, Indiana 1990; H. H. Guthrie Jr., "Eber", *IDB*, II, 5; A. Haldar, "Habiru, Hapiru", a.e., II, 506; A. Haldar, "Hebrew", a.e., II, 552-553; Z. Ben Hayyim, "Hebrew Grammar", *EJd.*, VIII, 77-124; O. Ornan, "Hebrew Grammar", a.e., VIII, 124-175; E. Eytan, "Hebrew Language", a.e., XVI, 1560-1562.

CA'FER HÂDÎ HASAN

İBRÂNÎLER

Bazan İsrâiloğulları ile eş anlamlı olarak kullanılmakla birlikte gerçekte İsrâiloğulları'nın da içinde bulunduğu Batı Sâmi kavimler topluluğuna verilen ad (bk. SÂMÎLER; YAHUDİLİK).

İBRET

(العبرة)

Yanlış davranışların yol açtığı kötü sonuçlardan ders almak anlamında ahlâk ve tasavvuf terimi.

Sözlükte "geçmek, aşmak" mânasında ki **abr** kökünden gelen **ibret** kelimesi genellikle "görünenden görünmeyene geçmek, nesnelerin ve olayların dış yüzüne bakıp onlardaki hikmeti kavramaya çalışmak, olaylardan ders alıp doğru sonuçlar çıkarmak ve buna göre davranmak" anlamında kullanılır.

İnsanların Allah'ın emirlerine, dinin hükümlerine ve ahlâk kurallarına uygun şekilde hareket edip mutlu ve huzurlu yaşamalarında **ibret** almanın büyük bir payı olduğu için Kur'an'da peygamberlerden, onların gönderildiği toplumlardan ve kendilerine karşı gelenlerden söz eden kıssalara geniş yer verilmiştir. Ayrıca tanrılık iddiasında bulunan Firavun'dan bahsedilirken, "Bunda Allah'tan korkanlar için **ibret** vardır" denilmiştir. Bu âyetlerden ancak akıl sahibi, sağ duyulu ve Allah'tan korkan kişilerin **ibret** alabileceği anlaşılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de, Bedir Gazvesi'nde sayıca az oldukları halde galip gelmeleri hatırlatılarak müslümanların bundan **ibret** almaları istenmiş (Âl-i İmrân 3/13), gece ile gündüzün ardarda gelişi (Nûr 24/44) ve hayvanlar âlemi (en-Nahl 16/66; el-Mü'minûn 23/21) **ibret** alınacak konular arasında zikredilmiştir. Hz. Peygamber de **ibret** almak için kabirlerin ziyaret edilmesini tavsiye etmiştir (*Müşned*, V, 356).

Yine Kur'an'da, müslümanlarla yaptıkları antlaşmaya uymadıkları için göç ettirilen yahudi Nadîroğulları'yla ilgili olaydan bahsedilirken kullanılan, "Ey basiret sahipleri, **ibret** alın!" (el-Hasr 59/2) ifadesinde geçen "fa'tebirû" kelimesini fıkıh usulü âlimleri "kıyas yapın" şeklinde anlamış (Gazzâlî, II, 63, 122), Fahreddin er-Râzî de bu âyete dayanarak kıyasın şer'i

bir delil olduğunu savunmuştur (*Mefâtiḥu'l-ğayb*, VIII, 174). Filozof İbn Rüşd ise âyetten hareketle felsefî ve aklî delillere başvurmanın dinin buyruğu sayıldığını ileri sürerek mantığa ve felsefeye meşruiyet kazandırmak istemiştir. Ona göre i'tibar bilinenden bilinmeyene ulaşma etkinliğidir; bu da ya kıyasın kendisidir veya kıyasla gerçekleşen bir şeydir.

Mutasavvıflar ibret ve i'tibar terimlerini daha çok mârifet, ahlâk ve edep yönünden yorumlamaya çalışmışlardır. Hâris el-Muhâsibî i'tibarı "bir şeyle başka bir şeye istidlâl etmek" şeklinde tarif ettikten sonra bunu, kalp gözüyle nesnelerin mükemmel ve fevkalâde güzel bir düzen içinde yaratıldığına bakıp hayret etmek şeklinde yorumlamıştır. Ona göre böyle bir bakış insanı görünenden görünmeyene, yaratılandan yaratana götürür, imanı ve mârifeti artırır. Eşyayı ibretle seyredenler, dünyanın görünüşüne ve kısa süredeki durumuna değil iç yüzüne ve âkibetine bakar, sonunu görür, ona göre hazırlık yapar ve böylece dünyada âhiret mutluluğunu kazanırlar (*el-Veşâyâ*, s. 288-290). Abdürrezzâk el-Kâşânî'ye göre ibret insanların iyi veya kötü hallerine, dünyadan âhirete intikal etme gibi durumlarına bakıp işin âkibetini ve görünmeyen kısmını kavramaktır (*İştîlâḥâtü's-şûfiyye*, s. 130). Kişinin konuşması zikir, sükûtu fikir, bakışı ibret olmalıdır. Hâtim el-Esam, ibretsiz bakışın nefsin arzusundan başka bir şey olmadığını söyler (Sülemî, s. 96). Süfîler ibretsiz bakışı gereksiz söze benzetmişlerdir. Niyâzî-i Mısırî, "Bir göz ki onun ibret olmaya nazarında / Ol düşmenidir sâhibinin baş üzerinde" beytiyle süfînin her zaman her şeyde ibretle bakması gerektiğini vurgulamıştır.

Kişinin ibret alabilmesi için hem tabiatın kuruluş ve işleyişini ortaya koyan sayısız nesne ve olaya, hem de sosyal hayatın çok farklı tecellilerine derin bir sezîş ve kavrayışla bakması, zihnî ve kalbî yeteneklerini kullanması gerekir. Aslında insan bu yeteneklerle donanmış olarak yaratılmıştır. Kur'an'ın genel mesajı, Resûlullah'ın necata yönelik tavsiyeleriyle kendine has sîretinin yöneliş ve amacı da budur.

Kur'an-ı Kerim'de ebeveyn ile evlât arasında bulunması gereken sevgi, şefkat ve saygıyı, kardeşler arasında dürüstlüğü dayanması gereken uyumu, iffetli ve sabırlı davranmanın doğurduğu mutlu sonucu simgeleyen Yûsuf süresinin sonunda, son peygamberle ona tâbi olanların insanlığa sunduğu mesajın genel vasfı-

nın zihnî kavrayış ve kalbî bir sezîşle (basiret) Allah'a çağırmaktan ibaret olduğu ifade edilmiş (12/108), bu açıdan Yûsuf kıssasından alınacak ibretlerin bulunduğu zikredilmiş (12/111), fakat insanların çoğunun tabiatıta yer alan bunca ibret verici nesne ve olayın âdeta üzerinden yürüyüp geçtikleri halde gafletten kurtulup bunlardan ders almadıkları gerçeği de vurgulanmıştır (12/105-106; bk. GAFLET).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "abr" md.; *et-Ta'rifat*, "i'tibâr" md.; *Müsned*, V, 356; Hâris el-Muhâsibî, *el-Veşâyâ*, Beyrut 1986, s. 288-290; Sülemî, *Tabakât*, s. 96; Mâverdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, Kahire 1973, s. 342; Gazzâlî, *el-Müstasfâ fi 'ilmi'l-uşûl*, Kahire 1937, II, 63, 122; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), I, 340; II, 511; İbn Rüşd, *Faşlû'l-makâl* (nşr. Mustafa Abdülcevâd İmrân), Kahire 1968, s. 2-4; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtiḥu'l-ğayb*, İstanbul 1308, II, 615; V, 257; VIII, 174; Baklî, *Meşrebü'l-ervâḥ* (nşr. Nazîf M. Hoca), İstanbul 1973, s. 51; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥâtü'l-Mekkiyye*, İstanbul 1293, II, 801; Kâşânî, *İştîlâḥâtü's-şûfiyye*, s. 130; İbnü'l-Hatîb, *Ravzatü't-târif* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Kahire 1968, s. 284; İsmail Hakkı Bursevî, *Rûḥu'l-beyân*, İstanbul 1306, II, 217; IV, 281; Gümüşhânevî, *Câmî'u'l-uşûl*, İstanbul, ts., s. 18.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

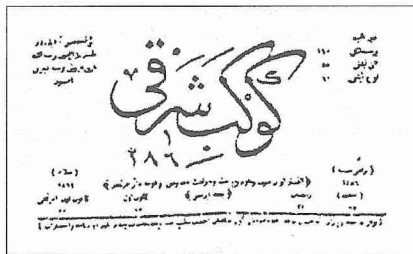
İBRET

(عبرت)

İstanbul'da 1870-1873 yılları arasında belli başlı dört devre halinde yayımlanan siyasî gazete.

Sultan Abdülaziz devri gazetelerinden biri olan *İbret*, zaman zaman farklı isimlerle ve farklı kişilerce yayımlanmış olsa da özellikle Nâmik Kemal ve arkadaşlarının yönetiminde çıkarıldığı sırada önemli roller üstlenmiş bir yayın organıdır. Gazetenin imtiyazı önce Aleksan Sarafyan tarafından alınmış, *Kevkeb-i Şarkî* adıyla günlük olarak ilk sayısı 27 Şâban 1286'-

İbret'in *Kevkeb-i Şarkî* adıyla yayımlanan ilk döneme ait bir sayısının başlığı (1286)

da (1 Aralık 1869) yayımlanmıştır. Küçük boyda ve çift sütun üzerine Aleksan Sarafyan'ın kaleminden çıktığı tahmin edilen son derece bozuk bir Türkçe ile neşredilen gazete, devrin sadrazamı Âlî Paşa'yı ve icraatını övücü yazılar yayımlamasına rağmen, belki de bu yüzden yeterli ilgiyi sağlayamamış, muhtemelen 17 Zilkade 1286'da (18 Şubat 1870) 42. sayısından sonra yayımına ara vermiştir. Gazetenin bu dönemiyle ilgili olarak belirtilmesi gereken önemli bir husus, Ebûzziya Mehmed Tevfik'in idaresinde *Terakî-kî'nin* haftalık ilâvesi olarak yayımlanmış *Terakî-i Muhadderât* (1869-1870) adlı Türkçe ilk kadın gazetesinden sonra kadınlara mahsus haftalık müstakil bir süreli yayın çıkarmış olmasıdır. Ziyad Ebûzziya'nın varlığından bahsettiği bu kadın gazetesinin koleksiyonu bugüne kadar elde edilememiştir (*TDEA*, IV, 332). Gazete bir süre sonra *İbret* adı altında ve yine imtiyaz sahibi Sarafyan tarafından pazartesi ve perşembe günleri çıkmak üzere 17 Rebîülevvel 1287'den (16 Haziran 1870) itibaren yayımlanmaya başlamıştır. Alman-Fransız savaşının çıktığı, dolaşısıyla gazetelerin oldukça rağbet gördüğü bir devreye rastlamasına rağmen okuyucu tarafından bu defa da yeterli ilgiyi görememiştir. *İbret*'in bu döneminde, 15. sayısında yer alan ve dönemin Türkçe basınının tirajı hakkında bilgiler veren "Gazetelerin Revâcî" başlıklı makale önemlidir.

İlk iki devresinde umduğu başarıya ulaşamayan Sarafyan 1871 yılında gazetesini İskender Bey'e kiralar. Daha önce kaçır sayı çıktığı kesin olarak belirlenemeyen gazete bu yeni döneminde *İbretnümâ-yı Âlem* adı altında, daha büyük ebatta üç sütun üzerine ve haftalık olarak tekrar 1. sayı ile 6 Safer 1288'de (26 Nisan 1871) yayıma başlar. Gazetenin bu döneminde takip edeceği yol ilk nüshasında, "Kötü âdetleri istihzâ edip mazaratını güldürücü bahislerle ahaliye göstermek ..." olarak ifade edilmiştir. Siyasî bir mizah gazetesi hüviyetinde yayımlanan *İbretnümâ-yı Âlem*'in bu devresi de oldukça sıkıntılı geçmiştir. Nitekim ilk günlerde gördüğü rağbet sonucu haftada iki, sonra üç defa yayımlanan gazete, ardından satışının düşmesi sebebiyle adını yalnızca *İbret* şeklinde belirleyip yayımını haftada ikiye indirmiş, 54. sayısında da (29 Ocak 1872) durdurmuştur. Bu devresinde dönemin diğer süreli yayınlarıyla zaman zaman polemige giren gazetede basın ve gazetecilik mesleğiyle ilgili dikkat çekici bazı makaleler de neşredilmiş-